

**LA DE RODERICO MENDOZIO ZENETANO
MARCHIONE ILLUSTRISSIMO ELEGIA
DE JOAN ÀNGEL GONZÁLEZ**

ESTEFANIA FERRER DEL RÍO
Universitat de València
ferrer.delrio@gmail.com

RESUMEN

En este trabajo transcribimos y, por tanto, damos a conocer la elegía que el poeta y humanista valenciano Joan Àngel González compuso en 1523, la cual, además, fue su *opera prima*, para introducirnos no sólo en la producción literaria del Humanismo autóctono sino también para acercarnos a la figura de un noble, guerrero y humanista como fue el Marqués del Cenete, Rodrigo *Díaz de Vivar* y Mendoza.

PALABRAS CLAVE: Joan Àngel González/Elegía/Marqués del Cenete/Humanismo valenciano/siglo XVI.

RESUM

En aquest treball transcrivim i, per tant, donem a conèixer l'elegia que el poeta i humanista valencià Joan Àngel González va compondre el 1523, la qual, a més, fou la seva *opera prima*, per tal d'introduir-nos no només en la producció literària de l'Humanisme autòcton sinó també per apropar-nos a la figura d'un noble, guerrer i humanista com fou el Marqués del Cenete, Rodrigo *Díaz de Vivar* i Mendoza.

PARAULES CLAU: Joan Àngel González/Elegia/Marqués del Cenete/Humanisme valencià/segle XVI

1. INTRODUCCIÓ

Aquest treball pretén donar a conèixer un text poètic inèdit d'un autor que ens mostra l'Humanisme valencià de la primera meitat del segle XVI. El 1523, arran de la mort de Rodrigo de Mendoza, I Marqués del Cenete, fill del Gran Cardenal, Pedro González de Mendoza, i pare de Mencía de Mendoza, Joan Àngel González¹, batxiller en Arts² i professor de poesia en l'Estudi General de València des del 1516,³ a més de poeta, va compondre una elegia en honor al Marqués, un noble castellà que havia viscut els darrers anys de la seva intensa vida al Regne de València.

Aquesta vessant poètica era usual entre els preceptors humanistes de tota Europa. En aquest sentit, podem trobar l'exemple de Joan Parteni, professor a la mateixa institució a més de poeta en llatí,⁴ de Francesc Deci, professor d'Oratòria amb qui l'autor compartia una gran admiració per Erasme, a més d'una profunda amistat, o de Miquel Jeroni Ledesma,⁵ professor de Grec, per qui composà un poema preliminar a la seva obra *Græcarum institutionum compendium*, publicat el 1545⁶.

2. JOAN ÀNGEL GONZÁLEZ I ELS MENDOZA

Curiosament, el 1519, amb motiu de la revolta de les Germanies, Joan Àngel González desapareix de la circulació, mostrant així el seu posicionament condemnatòri de la revolta agermanada. La fugida a conseqüència de la l'agitada situació social esdevinguda al Regne fou freqüent entre els humanistes valencians,⁷ però no així en el Marqués del Cenete, Rodrigo *Díaz de Vivar*⁸

¹ Alcina Rovira, Juan i Alcina, Juan Francisco (1995): *Repertorio de la poesía latina del Renacimiento en España*, Salamanca, Universidad de Salamanca, pp. 27-28; Gil Fernández, Luis (2002): «El humanismo valenciano del siglo XVI», dins J. M. Maestre Maestre, J. Pascual Barea i L. Charlo Brea (eds.), *Humanismo y pervivencia del mundo clásico: Homenaje al profesor Antonio Fontán*, Alcañiz-Madrid, CSIC, v. I, pp. 119-121; Rubió i Balaguer, Jordi (1990): *Humanisme i Renaixement*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 227-229; Vosters, Simon A. (2007): *La dama y el humanista. Doña Mencía de Mendoza y Juan Luis Vives entre Flandes y Valencia*, Murcia, Nausicaä, pp. 199-200.

² Així com apareix en la portada de la seva obra *Tragitriumpho del Illustríssimo señor el Señor don Rodrigo de Mendoza y Bivar, Marqués primero del Zenete*.

³ Domínguez Domínguez, Juan Francisco (ed.) (2012): *Diccionario biográfico y bibliográfico del humanismo español (siglos XV-XVII)*, Madrid, Ediciones Clásicas, p. 365.

⁴ Alcina, Juan Francisco (1978): *Juan Àngel González y la «Sylva de laudibus poeseos»*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, p. 9.

⁵ Batllori, Miquel (1995): *De l'humanisme i del Renaixement*, València, Tres i Quatre, p. 267.

⁶ Redondo, Jordi (2013): «El *Compendium Græcarum Institutionum* de Ledesma i la gramàtica de Làscaris», *Studia Philologica Valentina*, 12, pp. 13-24.

⁷ Alcina, Juan Francisco (1978): *Juan Àngel González y la «Sylva de laudibus poeseos»*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, p. 9.

⁸ Aquest deu el seu nom a la pretensió de son pare que els Mendoza emparentaren amb El Cid fet pel qual aquest li va aconseguir el Comtat del Cid (a Jdraque, Guadalajara), i, a més, fou instruït principalment amb una formació militar (verbigràcia va participar en la guerra de Granada a les ordres del segon Comte de Tendilla, Íñigo López de Mendoza i Quiñones, el seu parent, i va servir en les Campanyes d'Itàlia encapçalades pel Gran Capità), com era usual en els primogènits dels estrats benestants. Fernández de Oviedo, Gonzalo (1701): *Batallas y quin-quaxenas escritas por el Capitán Gonçalo Fernández de Oviedo, criado del Príncipe Don Juan, hijo de los Reyes*

i Mendoza (1468⁹-1523), el qual, des del 1521, es va establir al Palau Arquebisbal de València, des d'on va donar suport militar i va ajudar el seu germà, Diego Hurtado de Mendoza, Virrei a València aleshores. El Marquès va romandre a la ciutat del Túria fins a la seva mort el 23 de febrer del 1523, any en què també el seu germà Diego fou substituït en el càrrec per Germana de Foix.

Al capdavant, l'aristocràcia valenciana «econòmicament i política havia eixit enfortida de les Germanies i és lògic que no li interesse un altre model cultural que no siga el de guerrer i cortesà»¹⁰. És aquest el marc en què, respecte a l'estudi de les humanitats, es va produir la perdurabilitat de l'Humanisme sotmès a la teologia ortodoxa en l'ideari dels professors dels estudis de llatinitat com Francesc Deci, Cosme Damià o el propi Joan Àngel,¹¹ entre altres, centrat en una producció poètica en llengua llatina despreocupada, en primera instància, de l'estudi dels textos dels autors clàssics¹².

Fou el 1523 l'any clau en la producció poètica de Joan Àngel, amb composicions que es relacionaven amb les actituds poètiques de l'humanisme italià de la segona meitat del segle XV¹³ i amb interessos cap a la Universitat i els seus companys com Deci o Ledesma, els quals elogia¹⁴. Encara que fou l'estreta relació que aquest literat valencià va tenir amb l'aristocràcia de la terra, sobretot pel costum d'aquest estrat d'educar les seves filles amb un preceptor humanista d'expressió llatina, la que va ocasionar que les seves obres foren dedicades, majoritàriament, als membres d'aquesta.

Cathólicos, y Coronista Mayor de las Indias del Emperador Carlos Quinto, Madrid, manuscrito (BNE, MSS/12921) ff. 337r i ss.

⁹ Encara que la verdadera data de naixement del Marqués ha sigut fins ara una incògnita, Falomir Faus, Miguel i Marías, Fernando (1994): «El primer viaje a Italia del Marqués del Zenete», *Anuario del Departamento de Historia y Teoría del Arte*, 6, p. 102, proposen que l'any del seu naixement devia ésser el 1473, perquè en una inscripció desapareguda en La Calahorra, datada en el 1510, es deia que el Marqués tenia 37 anys, data al seu torn confirmada, segons els autors, per la medalla d'aquest, ja que la seva inscripció assegura que «*el Marqués contaba con 26 años cuando se forjó, lo que la dataría [...] en 1499*», hipòtesi que, a més de coincidir amb la inscripció del fris de La Calahorra, «*coincidiría con el ahora documentado primer viaje de don Rodrigo a Italia*». Altres investigadors proposen altres dates com a possibles anys del seu naixement, com, per exemple, Sánchez Cantón, Francisco Javier (1942): *La biblioteca del Marqués del Cenete iniciada por el Cardenal Mendoza (1470-1523)*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto «Nicolás Antonio», p. 12, qui el situa en el 1466, o Gómez Lorente, Manuel (1990): *El Marquesado del Cenete (1490-1523)*, Granada, Universidad de Granada, pp. 82-85, qui afirma que el naixement del Marqués degué donar-se no abans d'octubre del 1467. Així i tot, considerem que el seu naixement degué donar-se cap el 1468, ja que en la documentació referent a la curadoria dels fills de Mencía de Lemos, datada el 3 d'agost del 1482, s'assegura que Rodrigo compta amb 14 anys d'edat i el seu germà Diego amb 12.

¹⁰ Alcina, Juan Francisco (1978): *Juan Ángel González y la «Sylva de laudibus poeseos»*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, p. 11.

¹¹ Febrer Romaguera, Manuel Vicente (1999): «Les Germanies i el rectorat de Salaya», dins M. Peset (coord.), *Història de la Universitat de València*, València, PUV, v. I, p. 54.

¹² García Martínez, Santiago (1987): «La cultura humanística en la Corona de Aragón en tiempos de Hernán Cortés», dins *Hernán Cortés y su tiempo. V Centenario 1485-1985*, Mérida, Editora Regional de Extremadura, v. II, pp. 734 i ss.

¹³ Felipo, Amparo (1999): «Professors i catedres», dins M. Peset (coord.), *Història de la Universitat de València*, València, PUV, v. I, p. 123.

¹⁴ Grau Codina, Ferran (1999): «Miquel Jeroni Ledesma i Pere Joan Núñez, dos hel·lenistes», dins M. Peset (coord.), *Història de la Universitat de València*, València, PUV, v. I, p. 325.

Un clar exemple del qual el trobem amb la pròpia filla del Marqués del Cenete, Mencía de Mendoza, la futura Comtessa de Nassau i posterior Duquesa de Calàbria, qui primerament va formar-se de la mà de Joan Andreu Estrany,¹⁵ com es pot observar a través de les seves obres i les seves corresponents dedicatòries.

3. LA DE RODERICO MENDOZIO ZENETANO MARCHIONE ILLUSTRISIMO ELEGIA

Aquell mateix any, Joan Àngel González va publicar una elegia en llatí a la mort del Marqués del Cenete, *De Roderico Mendozio Zenetano Marchione illustrissimo Elegia*, una de les seves primeres obres editades, tot replegant la tradició clàssica a través de la *laudatio* fúnebre, alguns versos de la qual foren traduïts i ampliat posteriorment en la seva obra *Tragitriumpho del Illustrísimo señor el señor don Rodrigo de Mendoza y Bivar, Marqués primero del Zenete*, publicada el 1524.

Obra, aquesta primera, dedicada al germà del Marqués, el mencionat Virrei de València i Comte de Mèlito, Diego Hurtado de Mendoza,¹⁶ i amb una estructura que seguirà en les seves obres posteriors, com, per exemple, en *Silva ad Menciam Mendoziam*, la qual està dirigida a una noble anomenada Àngela Zapata, o la mencionada obra *Græcorum institutionum compendium*, dedicada a la pròpia Mencía.

En aquesta darrera obra, González recorda a Mencía, la seva mecenes, que els versos que la componen són per honrar les fites del seu pare, el Marqués¹⁷. Elogia els seus triomfs, nogensmenys penedint-se de la pèrdua de la seva persona, una mancança física i emocional tant per al poeta com per als habitants de València, els quals ara plorejaven davant del seu fèretre,¹⁸ puix el Marqués del Cenete va tenir un paper molt controvertit i destacat en la història de València¹⁹ en participar, entre d'altres episodis destacables, en la captura de Vicent Peris²⁰ i ajudant a posar fi a la revolta agermanada.

¹⁵ Redondo, Jordi (2013): «El *Compendium Græcarum Institutionum* de Ledesma i la gramàtica de Làscaris», *Studia Philologica Valentina*, 12, p. 13.

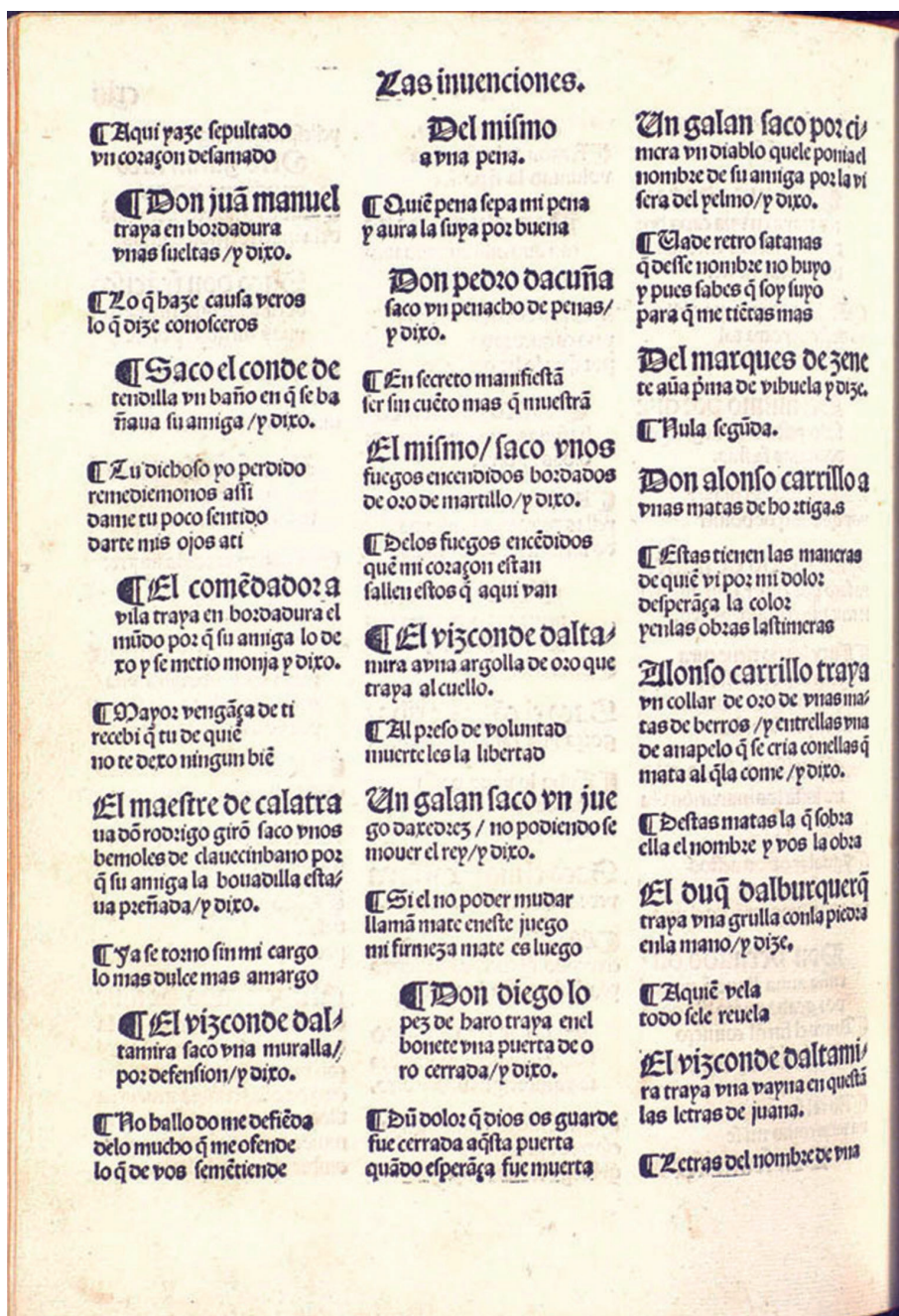
¹⁶ V. 1: «Ad Iacobum Mendozium Meliti Comitem».

¹⁷ Vv. 19-20: «Tu tamen hæc legito quamvis sint tristia lectu/Quæ memorant fratris gesta notanda tui».

¹⁸ V. 23: «In deferta tuos urbs iacet ante pedes».

¹⁹ Fets que també recull Hernando del Castillo en el *Cancionero General* (il·lustració 1), com a correspondència lírica al seu destacat protagonisme en el Regne de València, sobretot durant l'esclat de les Germanies glossat per Quirós, així com una altra poesia en la qual aquest últim glossava el rapte, per part de l'agosarat Marqués, de Maria de Fonseca, qui es convertiria en segona esposa de Rodrigo. Joan Baptista Agnesio (il·lustració 2), uns anys més tard, també dedica la seva obra al Marqués: *Apologia in defensionem virorum illustrorum equestrium, bonorumque civium Valentinarum: in civilem Valentini populi seditionem [...]. Secunda apologia in laudem [...] Rhoderici Zeneti quondam Marchionis [...]. Apologia in venatores pro auibus [...] cum expositione multarum auium, sermone græco, latino atque valentino [...]*. Joan Baldoví i Joan Mey (imprs.), València, 1543 (BV XVI/58, n.º de registre: 70256). Com a curiositat, una altra obra impresa uns anys enrere, el 1522, estant viu encara Rodrigo de Mendoza, a València per l'impressor Joan Jofre: *Los triumphos de Apiano* (BH Z-13/217-1), recull aquella fama que el Marqués s'havia llaurat en la seva dedicatòria (il·lustració 3): «MARCHIONID-RODERICO DE MENDOZA. VALENTIÆ ET INDE HISPANIÆ SERVATORI. PACIS FVNDATORIS. CIVIVM PROTECTORI. HOSTIVM PROPVLSORI», la qual envolta l'escut del nostre personatge amb la inscripció: «AVE MARIA. GRATIA PLENA».

²⁰ Duran, Eulàlia (ed.) (1984): *Cròniques de les Germanies*, València, Tres i Quatre, p. 15.

Il·lustració 1. Índex del Cancionero General de H. del Castillo en què apareix l'obra de Quirós sobre el Marqués del Cenete i la seva muller.

Joan Àngel, des del començament de la seva elegia, es fa ressò de la tristesa que ha produït la mort del Marqués,²¹ amb la creença que és al cel per a aquells que ploren la seva pèrdua²² i enaltint la seva figura,²³ tan essencial en la València agermanada,²⁴ ja que els versos són dignes d'ell,²⁵ sense deixar de tenir present la tradició clàssica en el seus versos.²⁶

Respecte a la composició poètica, cal destacar l'ús del díptic elegíac, una estrofa de dos versos de caire clàssic —sobretot emprades en la lírica d'Ovidi, en els epigrames de Catul i Marcial o en les elegies de Tibul i Properci, mostra dels diversos estils que podia emprar un poeta humanista llatí com González— constituïda per un hexàmetre i un pentàmetre:

- ~ | - - | - ~ ~ | - ~ ~ || - ~ ~ | ~ ~ | - ~
v. 1 Ad Iacobum | Mendozium || Meliti Comitum

- ~ ~ | ~ ~ | - ~ ~ || ~ ~ | - ~ ~ || ~ ~ | ~ ~ | ~ ~
v. 2 Spectassimum | Joannis Angeli || Epigramma

- ~ ~ | ~ ~ | ~ ~ || ~ ~ | ~ ~ | ~ ~ | - ~ ~ | - ~
v. 47 Hic erat ille tuus || (generosa Valentia) | vindex;

- - | - - | - || - ~ ~ | - ~ ~ | ~ ~
v. 48 Hic dux, | hic rector || hic pater || urbis erat.

- ~ ~ | - ~ ~ | ~ ~ || ~ ~ | ~ ~ | - ~ ~ | ~ ~ | - -
v. 88 Fortisan hic rogites; | quaque sit miserabile dictu

- ~ ~ | ~ ~ | - || ~ ~ | ~ ~ || ~ ~ ~ | - ~ ~ | ~ ~
v. 89 Martis opus, | crutians || viscera nostra malis.

Aquest tipus de mètrica seria de nou emprada per Joan Àngel González en la seva obra poètica per excel·lència, *De origine et laudibus Poeseos Sylva*, escrita el 1525, però publicada el 1527, en què es fa ressò dels poetes que van des d'Homer fins a autors humanistes com Picco della Mirandola, Erasme o Nebrija, amb un rerefons petrarquista i una composició a l'ombra de l'*Ars Poetica* d'Horaci, però entrelaçant la forma de la silva amb les *praelectiones* de Poliziano i omplint les tres parts en què es compon la seva obra amb materials del platonisme poètic provinents de comentaristes d'autors clàssics com Cristoforo Landino, d'entre els més destacats²⁷.

²¹ V. 4: «Nunc tua sunt lachrymis ora riganda piis»; vv. 25-26: «[...] lamenta per urbes/Hispanas [...]», o vv. 124-125: «Nos laude: gemitus, elegos, lamenta, querelas/Et lachrymas tumulo non sine ture damus».

²² Vv. 7-8: «Marchio caelestes Rodericus iam colit arces/Et secum ad caelos guardia nostra tulit».

²³ V. 21: «Nunc Rodericus ubi est, ubi nunc fortissimus heros».

²⁴ Vv. 42-44: «Hic erat ille tuus (generosa Valentia) vindex/Hic dux, hic rector, hic pater urbis erat/Urbs erat pastor, spes et suprema cadentis».

²⁵ V. 28: «Hæc hæc materia est carmine digna tuo».

²⁶ Com, per exemple, els vv. 46-47: «Quem mars præfecit bello, paci Attica Pallas./Mercurius linguæ, pulcher Apollo lyræ».

²⁷ Domínguez Domínguez, Juan Francisco (ed.) (2012): *Diccionario biográfico y bibliográfico del humanismo español (siglos XV-XVII)*, Madrid, Ediciones Clásicas, p. 366.

APOLOGIA IN

DEFENSIONEM VIRORVM ILLVSTR. EQVE
strium, bonorumq; ciuium Valentinarum. In ciuilem Va-
lentini populi seditionem. Quam vulgo Germa-
niam olim appellarunt.

Secunda Apologia, In laudem Illustris. Magnanimitique
Domini Rhoderici Zeneti quondam Marchionis.
Inq; laudem omnium Equitum Valentinarum.

Apologia in Venatores, pro auibus, ad Illustrum Oliuæ
Comitem, cum expositione multarum auium, sermone Græ-
co, Latino atq; Valentino. Et alia non iniucunda
lectu, quæ in indice prænotantur.

Μίξκ φυλάσταις.

RERV M VITA MODVS.

VALENTIAE, APVD SACRAM DIVI THO

mae Apostoli aedem, per Ioannem Baldouinum, & Ioannem

Mey socios, natione Germanos. Quinto Februarii,

Anno a Christi natali. 1543.

Il·lustració 2. Portada de l'obra d'Agnesio dedicada al Marqués del Cenete

TRANSCRIPCIÓ DE L'ELEGIA

La composició de Joan Àngel González es conserva actualment en la Biblioteca Nacional d'Espanya (signatura BNE R/19833), junt amb altres obres poètiques també impreses en honor de les noces de Mencía de Mendoza amb el Duc de Calàbria²⁸ o la *Sylva de laudibus poeseos*,²⁹ per exemple, en un volum amb una enquadernació posterior al s. XVI.

La impressió de cadascuna de les composicions que conté la susdita obra miscel·lània és diferent, en primer lloc, pels impressors que se'n fan càrrec: el flamenc Joan Mey i el francès Joan Jofre, no així com del lloc d'impressió, puix que totes elles tenen com a punt en comú la seua edició a la capital del Túria. L'altre aspecte pel qual es pot diferenciar les diverses peces poètiques és la distribució dels quaderns depenent de l'obra que contenien: els ff. 1r-10v³⁰ componen un quintern; els ff. 11r-14v, un bifoli; els ff. 15r-20v, un sextern;³¹ els ff. 21r-30v, un quintern; els ff. 31r-38v, un quatern; els ff. 39r-46v, un altre quatern; i els ff. 47r-56v, un quintern. D'altra banda, a partir dels ff. 57r-60v i fins els ff. 80r-83v els quaderns es distribueixen en bifolis en què trobem reclams horitzontals a l'últim folio verso del bifoli en qüestió, ja que es tracta d'una mateixa obra, a més de signatures de quadern que empen una ordenació des de la lletra 'a' fins a la 'g'.³²

Respecte a la descripció física de l'elegia de González, cal destacar la portada amb l'escut heràldic xilogràfic de la família Mendoza (il·lustració 4) amb la inscripció en lletra gòtica³³ —com en la resta de la composició—: «AVE MARIA, GRATIA PLENA» (f. 11r) sotasignat pel genealogista valencià Onofre Esquerdo. El nom de l'impressor, a excepció de la resta de composicions, no hi apareix, però cal suposar que segurament fóra o Joan Mey o Joan Jofre, abans esmentats, de la mateixa manera que la ciutat d'edició que, amb tota la certesa, seria València.

²⁸ f. 1r: [rúbr.] «Ad illustrissimam iuxta, ac municipentissimam Dominam, Dominam Menciam Mendoziam, Zeneti clarissimam Marchionam Ioanne Angelo Gonsale Autore Sylva». f. 1v: En blanc. f. 2r+v: [rúbr.] «Ad illustrissimam iuxta, ac municipentissimam Dominam, Dominam Menciam Mendoziam, Zeneti clarissimam Marchionam Ioannis Angeli Gonsalis nuncupatoria epistola». f. 3r-10v: [rúbr.] «Ad illustrissimam iuxta, ac municipentissimam Dominam, Dominam Menciam Mendoziam, Zeneti clarissimam Marchionam: Ioanne Angelo Gonsale Autore sylva».

²⁹ Obra dedicada al Duc de Gandia (ff. 21r-30v), com es pot observar en el f. 21r: «De origine laudibus poeseos Sylva per Joannem Angelum edita et clarissimo Heroi Ducique Gandiæ, Illustrissimo Domino Joanni a Borgia dicata».

³⁰ «Ad illustrissimam iuxta, ac municipentissimam Dominam, Dominam Menciam Mendoziam, Zeneti clarissimam Marchionam Ioanne Angelo Gonsale Autore Sylva».

³¹ «Joannis Angeli Gonsales Perlepidum colloquium in agendam Publii Terentii Latinissimem Eunuchum publice recitatum: et Serenissimam Calabrie Duci, Domino Ferdinando». Cf. Pons Fuster, Francisco (2003): *Erasmistas, mecenas y humanistas en la cultura valenciana de la primera mitad del siglo XVI*, Valencia, PUV, pp. 169-189; Alonso Asenjo, Julio (2009): «Teatro humanístico y escolar hispánico. Perspectiva de autores», dins P. Jauralde Pou (dir.), *Diccionario filológico de literatura española siglo XVI*, Madrid, Castalia, p. 270.

³² En alguns casos, aquestes signatures no apareixen, tal vegada pel pas del temps o del tall del paper en el moment de l'enquadernació, fet pel qual no es conserva la seqüenciació completa de les signatures de quadern corresponents a una mateixa lletra: per exemple, en els ff. 57r-60v es poden observar les signatures de quadern 'a2' i 'a3' però no l'antecedent a ambdues.

³³ És la lletra predominant en aquest miscel·lani, així mateix també trobem la humanística rodona en l'edició de les obres *Francisci Decii Valentini De scientiarum et academiæ Valentiniæ laudibus, ad Patres Iuratos Senatūque literarium oratio* d'Onofre Clemente i *Francisci Decii Valentini Patribus iuratis pro munere oratio Musis nuper conditio Eucharistia, per discipulum Pontium Patricium adulescentem publice habita*, ambdues impreses per Joan Mey a València el 1547 i el 1549, respectivament.

Il·lustració 3. Portada de l'obra d'Agnesio dedicada al Marqués del Cenete

A continuació, hem optat per transcriure íntegrament el text original, deixant per a un treball posterior el seu estudi filològic. Pel que fa a les normes emprades en l'edició, s'ha respectat la grafia del document primigeni, s'han desenvolupat totes les abreviatures, s'ha unificat tant l'ús de les majúscules i les minúscules com l'ús dels diftongs '-æ' i '-œ' enlloc d' 'e' o 'e', i s'ha puntuat el text segons l'ortografia moderna. A més a més, per a facilitar la localització de fragments o paraules dins del document s'han numerat els versos.

DE RODERICO MENDOZIO ZENETANO
MARCHIONE ILLUSTRISIMO ELEGIA

Ad Iacobum Mendozium Meliti Comitem
Spectatissimum Joannis Angeli Epigramma.
Eloquium Tulli, Fabii mora, dextra Camilli
Restituit cives (Martia Roma) tuos,
5 Sed tibi plus debet servata Valentia soli
Quam ducibus Latium (magne Jacobe) tribus;
Dicendo Marcum, Fabium cunctando, Camillum
Pugnando, superas quia tria solus habes,
Unde foro leges: aris sacra, fœdera genti.
10 Restituens positio mante togatus ades,
Quot Tybirina ergo persoluit Roma triumphos,
Illis tot debet Turia, Roma tibi.
Aurea pro nostris igitur ponatur imago,
Quæ referat vultus robore cincta tuos.
15 Talia iucundo quondam cantavimus ore,
Quum versus ilares læta camæra daret,
Nunctamen ingratas (defuncto fratre) querelas
fundimus et gemitus (magne Jacobe) damus.
Tu tamen hæc legito quamvis sint tristia lectu,
20 Quæ memorant fratris gesta notanda tui.
Quo nobis raptio fraternas suscipe partes,
In deferta tuos urbs iacet ante pedes.

DE RODERICO MENDOZIO ZENETI ILLUSTRISIMO MARCHIONE
CLARISSIMOQUE HEROE ELEGIA PER JOANNEM ANGELUM EDITA

Edite singulitus gemitus date plangite pectus,
Anguibus et cultas dilaniate comas.
Fle popule, fle tristris eques, fle sancte³⁴ senatus,

³⁴ Les formes «flepopule», «fletristis» i «flesancte» apareixen formant una sola paraula en el text original.

Nunc tua sunt lachrymis ora riganda piis.
 5 Dignius hoc luctu quidnam censebitur unquam,
 Flætibus his quidnam dignius esse potest:
 Marchio cælestes Rodericus iam colit arces
 Et secum ad cælos gaudia nostra tulit.
 Iam nos deservit nostræ. Quis nos respicet,
 10 quisve levamen est, quis consulet urbi,
 Dulce decus rapuit nobis mors dira, quid ultra
 Sæva potest nutat quanta ruina polo.
 Non clarum ingenium, membrorum aut gratia, nonvis;
 Non gemme, aut vestes, sculptaque vasa iuvant;
 15 Quid, Rodericus obit, nostri nova gloria secli,
 Martis obit virtus, pacis et alta quies.
 Hei mihi, quaque subito rapiuntur sæcula casu.
 Quam nullam exaudit parca severa precem.
 O fatum infelix nobis: fortemque sinistram,
 20 Quam commune e mori est, quam grave, quam subitum;
 Nunc Rodericus ubi est, ubi nunc fortissimus heros,
 Ghottica progenies regibus ortus avis.
 Luctificis urbem nox opprimit atra tenebris,
 Lux abit ex oculis cessit et alma dies.
 25 Tristia nunc ululent; heu heu, lamenta per urbes
 Hispanas, quas nunc impia fata premunt.
 Mæstatuos agendum discinde tragædia crines,
 Hæc hæc materia est carmine digna tuo.
 Nunc ilares vultus et frontem pone serenam
 30 Cessit nostra salus, nostraque vita perit.
 In te verto meas trux o fortuna, querelas,
 Quum fleo, quum doleo, quum gemo, quum crutior.
 Funeretam diro lætos miscere triumphos
 Ausa, insigne scelus, improba, cæca, furens;
 35 Nontamen æternis spoliabis honoribus illum
 Quæ surrepta geris, non data, scæpra tibi
 Extra te posuit, quicquid donavit egenis;
 Largitus miseris munera pauperibus.
 Quas dedit, excelso secum retinebit olympto;
 40 Quas habuit, dura in norte reliquit opes.
 Te accuso portius tanti (mors impia) damni,

Que clarum Hispano tollis aborbe decus.
 Ausa scelus dirum, necte pudet (improba) tantum
 Commisisse nefas, aspera, surde, rapax,
 45 Invida, si nescis, præclarum tollis honorem
 Hispanæ genti, quo dolet orba viro.
 Hic erat ille tuus (generosa Valentia) vindex;
 Hic dux, hic rector, hic pater urbis erat.
 Urbis erat pastor, spes et suprema cadentis.
 45 Cui dedit auxilium, cui tulit unus opem.
 Quem mars præfecit bello, paci Attica Pallas.
 Mercurius linguæ, pulcher Apollo lyræ.
 Heu, quibus alloquiis sedabat pectora vulgi,
 Componens animos, et fera corda domans.
 50 Heu, quas facundo voces pectore promens,
 Fundebat plebi, quo minor ira foret.
 Nunc fera taurorum populo spectacula præbens,
 Nunciras frænans, muneribusque tenens.
 At quis te taceat referentem signa Sagunto:
 55 Civibus (infandum) sepeminata suis,
 Quum tormenta, rotis fuerant quæ rapta superbis.
 Vidimus intra urbem martereducta tuo.
 Ire iubes structas dextra, lævaque cohortes
 Ne fugatam diris hostibus ulla foret.
 60 Sublimi provectus equo, tu audientior ibas
 Per medium, invadens cædere belle genus.
 Horrendos casus, miserandaque fata sequutus.
 Clementem³⁵ præstas te tamen, et facilem.
 Setabis ingratham quum te coniecit in arcem;
 65 Heu, quibus in fati Marchio noster eras.
 Sed tu sollicitus (sævum qui Marte tyrannum
 Occisurus eras) huc Roderice redis.
 Si præstans³⁶ Curios virtus, mens si alta Catones
 Extulit illustris Marchio utrumque habuit.
 70 Et venia Cæsar fuit et Pompeius honore,
 Robore Marcellus, consilio sabius.
 Sic bello oppressam, sic libertate carentem

³⁵ «Clémentem» en el text original.

³⁶ «Prestans» en el text original.

- Meruit patriam, te Catilina necans.
 Qui veritos enses privataque pila repressit.
 75 Quirabiem extingnens, dura pericla subit.
 Periacula, et gladios vulgi, per tela, perignes.
 Intrepidus vultu, forte verendus erat.
 Sanguine placavit martem qui sanguine pacem
 Sancivit, nostras et reparavit opes.
 80 Restituitque lares et civibus otia fessis.
 Proque suo pugnans Cæssare proque Deo.
 Quum rex secretus stulti variabile vulgi.
 Flumen patriciis dira futura lues,
 Exitiale malum, populis horrible monstrum
 85 Astrueret vitæ fata cruenta tuæ,
 Sed Deus hispanam miseratus ab æchere fortem,
 Sacrilegium voluit perdere cæde caput.
 Fortisan hic rogites: quaque sit miserabile dictu
 Martis opus, crutians viscera nostra malis.
 90 Pro dolor invasit morbus, subcrescit agendo
 Conficit, heu gemitus quos Roderice dabas.
 Quas Roderice preces fundebas pectore ab imo.
 Corde Deum memorans, fassus et ore Deum
 Pronus adorabas solio tria numina in uno,
 95 Christi fere figens ascula multa cruci.
 Frigida sed liber quum spiritus ossa reliquit,
 Iamque forent gelido mortua membra toro,
 Exoritur clamor, ferit (heu) plangoribus auras
 Mesta domus, tota et terror in urbe fuit.
 100 Tunc Mentia tuis rumpebas pectora palmis,
 Crudeles celos, sydera sæva vocans.
 Efferris aspiceres quum sic deserta parentem,
 Accurris, violans unguibus ora feris.
 Corde tremens toto, flavosque abscisa capillos,
 105 Atria complebas flætibus ampla tuis.
 Deservisse tuas sic sic (pater optime) natas,
 Ex oculis nostris siccine abire iuvat,
 Quis nos suscipiet, cui pignora cara relinguis,
 Chare pater, cur nos deferis ante diem,
 110 Quum tamen effertur: procerum comitante caterva,

Quam miseris fractus vocibus æthererat.
 Flet virgo lachrymatque puer, matrona pavescit,
 Lugebant iuvenes et gemuere senes.
 Restatur quibus piis humeris venerabile corpus,
 115   Ornatum et genimis et clamyde aurifera.
 Sancta sacerdotum graditur manus ordine longo,
 Ture Deum placans, sacraque verba canens.
 Sic Roderice tuum gestatum in templa cadaver
 Vidimus, ab siccis quis leget hæc oculis
 120   At vos vestales corpus lustrate sorores:
       Qui memor (heu) vestræ religionis erat.
 Nos pia turba sumus: nos flendo ducimus horas,
 Nos pro te assiduas fundimus, usque preces.
 Nos laude: gemitus, elegos, lamenta, querelas,
 125   Et lachrymas tumulo non sine ture damus,
       Sed Deus æterno qui prospicit omnia nutu,
 Quem semper stabilem sæcula nulla movent,
 Post tot dignetur suscepta pericula rerum,
       Munera muneribus digna referre tuis,
 130   Heroas inter fortes sic fortiori heros
       Per cælum incedes, astra ubi clara micant.

EPIGRAMMA

Marchio (sinescis) tumulo Rodericus in hoc est
       Mendoza, heroo stemmate progenitus,
 135   Magnanimus, prudens, clæmens, urbanus, et æquus,
       Fortis, munificus, pulcher, et ore gravis,
       Rara togæ virtus et fortis gloria mortis,
       cum lachrymis tumulo tu pia tura dato,
       Valete felices.

1523 * *

*

4. CONCLUSIONS

La relació i admiració que el poeta tenia per la família Mendoza, en concret per Mencía,³⁷ el seu oncle Diego i el Marqués mateix, però també pel Duc de Calàbria,³⁸ era evident, no solament per les dedicatòries, sinó també pels *carmina* que els componen, en aquest cas, per lloar la figura del malmès noble. Una relació que podria haver-se originat pel lloc de naixement de González: Aiora, tal i com indica en una postil·la marginal a ploma en aquest mateix llibre imprès consultat: «forte Autor est Ajorensis.»

Castell, el d'Aiora, pertanyent al Marqués del Cenete que, junt amb Alberic, Alasquer, Alcosser i Gavarda, formava part del seu majoral i que, posteriorment, fou també heretat per la seva filla Mencía, qui, ja a València després de les seves segones noces amb Ferran d'Aragó, va entrar en contacte amb el propi Joan Àngel, entre d'altres humanistes com l'esmentat catedràtic de Grec Miquel Jeroni Ledesma, el catedràtic de Medicina i Matemàtiques Pere Jaume Esteve o el mencionat catedràtic d'Oratòria Francesc Deci, tots ells companys del nostre poeta en l'Estudi General, en aquell moment involucrat en la renovació pedagògica de la Universitat³⁹.

Al capdavant, al voltant del Reial de València, els Ducs de Calàbria —en aquest cas Ferran d'Aragó i Mencía de Mendoza— van crear una mena de petita cort efímera entre 1541 (any del seu matrimoni), 1550 (any del traspàs del Duc) i 1554 (en què va morir la Duquesa), la qual va competir amb altres refinats cenacles hispans i europeus contemporanis per la seva lluentor en el cultiu i foment de les arts. Un ambient aquest que, amb la progressiva desaparició dels seus excepcionals impulsors (la Reina Germana de Foix en una primera instància, l'hereu de la corona napolitana-siciliana i la néta del Gran Cardenal d'Espanya), havia allargat la lenta però progressiva agonia cultural del cap i casal del regne després del conflicte agermanat⁴⁰.

Il·lustració 4. Escut del Marqués del Cenete a Aiora.

³⁷ Ferrer Valls, Teresa (2007): «Corte virreinal, humanismo y cultura nobiliaria en la Valencia del siglo XVII», V. E. Belenguier (coord.), *Reino y ciudad: Valencia en su historia*, Madrid, Caja Madrid Fundación, p. 190.

³⁸ A qui va dedicar la seva obra *Perlepidum Colloquium* (f. 15r-20v), com podem veure en el f. 15r (vegeu nota 31).

³⁹ Ferrer Valls, Teresa (2007) «Corte virreinal, humanismo y cultura nobiliaria en la Valencia del siglo XVII», V. E. Belenguier (coord.), *Reino y ciudad: Valencia en su historia*, Madrid, Caja Madrid Fundación, p. 190.

⁴⁰ Aprofitem aquestes línies per a agrair al Dr. Jordi Redondo els seus suggeriments.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- ALCINA, JUAN FRANCISCO (1978): *Juan Ángel González y la «Sylva de laudibus poeseos»*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona.
- ALCINA ROVIRA, JUAN I ALCINA, JUAN FRANCISCO (1995): *Repertorio de la poesía latina del Renacimiento en España*, Salamanca, Universidad de Salamanca.
- ALONSO ASENJO, JULIO (2009): «Teatro humanístico y escolar hispánico. Perspectiva de autores», dins P. Jauralde Pou (dir.), *Diccionario filológico de literatura española siglo XVI*, Madrid, Castalia, pp. 270-288.
- BATLLORI, MIQUEL (1995): *De l'humanisme i del Renaixement*, València, Tres i Quatre.
- DOMÍNGUEZ DOMÍNGUEZ, JUAN FRANCISCO (ed.) (2012): *Diccionario biográfico y bibliográfico del humanismo español (siglos XV-XVII)*, Madrid, Ediciones Clásicas.
- DURAN, EULÀLIA (ed.) (1984): *Cròniques de les Germanies*, València, Tres i Quatre.
- FALOMIR FAUS, MIGUEL I MARÍAS, FERNANDO (1994): «El primer viaje a Italia del Marqués del Zene-te», *Anuario del Departamento de Historia y Teoría del Arte*, 6, pp. 101-120.
- FEBRER ROMAGUERA, MANUEL VICENTE (1999): «Les Germanies i el rectorat de Salaya», dins M. Peset (coord.), *Història de la Universitat de València*, València, PUV, v. I, pp. 49-55.
- FELIPO, AMPARO (1999): «Professors i càtedres», dins M. Peset (coord.), *Història de la Universitat de València*, València, PUV, v. I, pp. 122-132.
- FERNÁNDEZ DE OVIEDO, GONZALO (1701): *Batallas y quinquaxenas escritas por el Capitán Gonçalo Fernández de Oviedo, criado del Príncipe Don Juan, hijo de los Reyes Cathólicos, y Coronista Mayor de las Indias del Emperador Carlos Quinto*, Madrid, manuscrito (BNE, MSS/12921).
- FERRER VALLS, TERESA (2007): «Corte virreinal, humanismo y cultura nobiliaria en la Valencia del siglo XVII», dins V. E. Belenguer (coord.), *Reino y ciudad: Valencia en su historia*, Madrid, Caja Madrid Fundación, pp. 185-200.
- GARCÍA MARTÍNEZ, SANTIAGO (1987): «La cultura humanística en la Corona de Aragón en tiempos de Hernán Cortés», dins *Hernán Cortés y su tiempo. V Centenario 1485-1985*, Mérida, Editora Regional de Extremadura, v. II, pp. 713-745.
- GIL FERNÁNDEZ, LUIS (2002): «El humanismo valenciano del siglo XVI», dins J. M. Maestre Maestre, J. Pascual Barea i L. Charlo Brea (eds), *Humanismo y pervivencia del mundo clásico: Homenaje al profesor Antonio Fontán*, Alcañiz-Madrid, CSIC, v. I, pp. 57-159.
- GÓMEZ LORENTE, MANUEL (1990): *El Marquesado del Cenete (1490-1523)*, Granada, Universidad de Granada.
- GRAU CODINA, FERRAN (1999): «Miquel Jeroni Ledesma i Pere Joan Núñez, dos hel-lenistes», dins M. Peset (coord.), *Història de la Universitat de València*, València, PUV, v. I, pp. 321-328.
- PONS FUSTER, FRANCISCO (2003): *Erasmistas, mecenas y humanistas en la cultura valenciana de la primera mitad del siglo XVI*, Valencia, PUV.
- REDONDO, JORDI (2013): «El *Compendium Græcarum Institutionum* de Ledesma i la gramática de Làscaris», *Studia Philologica Valentina*, 12, pp. 13-24.
- RUBIÓ I BALAGUER, JORDI (1990): *Humanisme i Renaixement*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SÁNCHEZ CANTÓN, FRANCISCO JAVIER (1942): *La biblioteca del Marqués del Cenete iniciada por el Cardenal Mendoza (1470-1523)*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto «Nicolás Antonio».
- VOSTERS, SIMON A. (2007): *La dama y el humanista. Doña Mencía de Mendoza y Juan Luis Vives entre Flandes y Valencia*, Murcia, Nausícaä.